

Енеїда (переказ)

Іван Котляревський

Частина 1

Головний герой поеми, Еней, – "парубок моторний і хлопець хоч куди козак", після того, як греки спалили Трою, зібрав троянців і вирушив у похід морем. Але дружина Зевса – Юнона дуже не любила Енея, бо була на стороні греків та злилася на нього за те, що він "мамою Венеру звав" і, побачивши, що той поплив морем, вирішила попросити допомоги у Еола (повелитель вітрів), щоб той збив його з правильного шляху, сказавши, що дасть йому у винагороду дівку. Пообіцявши виконати прохання, Еол збирає вітри і наказує їм учинити непогоду на морі. Одразу ж піднявся ураган, човни троянців перевертало, а Еней аж сльозами залився. Звернувся він до Нептуна з проханням допомогти йому і вгамувати шторм, за що дасть він богові моря півкопи грошей. Нептун піднявся і розігнав вітри.

Венера (богиня вроди та кохання), побачивши, що Еол так дошкуляє троянцям і, причепурившись, пішла до Зевса – свого батька. Запитує вона його, чим же її син заслужив таку немилість і чому він, такий могутній і твердий у своїх рішеннях, не може змусити Юнону відступити. Зевс відповідає:

"Еней збудує сильне царство

І заведе своє там панство;

Не малий буде він панок".

У цьому царстві буде він ватажком для своїх підданих; під час свого плавання заїде до Дідони і полюбитися їй. Запевнивши, що все буде так, як він сказав, Зевс відправляє Венеру додому.

Енею вже набридло плавання і, приставши до берега, троянці розійшлися хто куди. Еней теж побрів і дійшов до міста Карфагена, де жила Дідона – фінікійська цариця – вдова, що заснувала це місто. Вона гуляла по місту, коли зустріла троянців; запитала їх хто вони, звідки приплили та чим займаються, на що вони відповіли, що місто їх рідне – Троя, а змушені були його покинути, бо потерпіли поразку від греків, а Еней підмовив їх вирушити з ним у плавання, та тепер шукають собі пристанища. Троянці впали до ніг Дідони, бажаючи не дати їм загинути та дозволити залишитися у місті. Розчулена їх становищем вона влаштовує на честь Енея та троянців бенкет. Пили та гуляли весь вечір, а на ранок, коли всі спали, Дідона, гарно вбравшись та причепурившись, одразу ж знайшла Енея та передала йому одяг, що для нього знайшла. На наступний вечір знову гуляли та святкували. А Дідона все думала про парубка:

"Дідона ж тяжко сподобала

Енея так, що і не знала,

Де дітися і що робить".

І все вона робила тільки для того, щоб йому догодити, Еней же одразу здогадався про це і ходив лише біля неї, щоб її задовільнити. Кожного дня вони так бенкетували,

троянці були одягнені, ситі та п'яні. І вже забув Еней про подорож свою, Юнона не лякала його у цьому місті; зажили вони з Дідоною як чоловік із жінкою, а троянці ходили по вечорницях. Провів Еней у Карфагені два роки і вже не згадував про Рим, де мав заснувати своє царство.

Коли одного дня глянув Зевс з Олімпа на землю і побачив, що троянці лише веселяться в Карфагені, дуже розлютився на Енея і наказав послати гінця Меркурія для того, щоб той нагадав хлопцю про Рим і своє царство, що мусить там збудувати. А якщо той продовжить свої гуляння, то тоді пізнає на собі гнів Юпітера (Зевса).

Коли Меркурій прибіг в хату, де перебував Еней, одразу ж налякав його до смерті, передавши слова Зевса. Сказав не женихатися із Дідоною, а продовжувати свій похід до Риму. Еней зібрав всіх своїх троянців, наказавши збирати свої речі і йти до моря, а сам повернувся до будинку і став чекати ночі, для того, щоб залишити Дідону, не прощаючись. Весь день він ходив сумний та зажурений і жінка одразу здогадалася в чому справа. Зробивши вигляд, що вона заснула, дочекалася, поки Еней почне йти, і одразу ж накинулася на нього, звинувачуючи, що, коли вони зустрілися, він був ніким і не мав ні одягу, ні грошей, а тепер тікає від неї. Заплакала гіркими слізьми жінка, проклинаючи коханого найбруднішими словами. Еней зірвався на ноги і чимдуж побіг до човна, застрибнув у нього і наказав їхати, не оглядаючись.

Дідона не могла знайти собі місця, так вона тужила та горювала за коханим. Плакала, кричала, та не могла його забути. Однієї темної ночі вийшла вона на город, де зберігала очерет на опалення зимою, підпалила його, а потім і сама впала у вогонь, закінчивши життя самогубством.

"Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад".

Частина 2

Еней хоч і поплив швидко від Карфагену, але теж сумував за Дідоною, а коли ж дізнався, що вона вкоротила собі віку, взагалі слізьми обливався, проте сказав:

"Нехай їй вічне царство,
Мені же довголітнє панство,
І щоб друга вдова найшлась!".

Так і подорожували вони морем, поки одного дня не трапився шалений шторм; троянці не знали, що робити. До Італії у них не було можливості допливти і троянці хвилювалися, щоб не загинути у морі. На допомогу прийшов відважний воїн Палінур, що був керманичем війська, який запропонував зупинитися на острові Сицилія, де править цар Ацест. Там їм має бути добре, бо земля ця дуже багата та пишна. Коли троянці приїхали, сицилійці зустрічали їх дуже привітно та радісно. Знову бенкетували та гуляли. Їсти було багато чого та й пити також.

В той день, коли троянці приїхали до Ацеста, був день смерті Анхіза – батька Енея. Оскільки Еней був людиною богобоязливою, вирішив він влаштувати поминки. Зібрав громаду, де всі підтримали його ідею. Накупили горілки та їжі різної, знайшли старців,

а на наступний день справили поминки. На вшанування пам'яті горілки не шкодували, то ж Еней заснув десь під лавкою. Прокинувшись на ранок, вирішили влаштувати гру – бійку на смерть. Її учасниками став троянець Дарес та місцевий герой Ентелл.

В цей час на Олімпі зібралися боги у Зевса на обід; теж святкували, їли досхочу, гуляли. Неочікувано прибіг Меркурій, який переполохав богів, розказавши, що в Сицилії зараз відбувається жах і їм треба неодмінно на це подивитися. Коли ж глянули вони на арену, то побачили, що Ентелл був сильнішим і перемагав; Венера побачила, що її троянець міг потерпіти поразку і стала благати Зевса зробити щось для перемоги Дареса. Її слова почув Бахус (Діоніс) і сказав, що якщо Зевс втрутиться за Дареса, то тоді і він заступиться за Ентелла, так що і Зевс не допоможе. В парубках він знав сенс і за цього був готовий боротися; порадив Венері попроситися із своїм троянцем, бо проти Ентелла йому було не встояти. Зевс розлютився і вгамував сварку; звелів нікому не втручатися у бійку, щоб перемогла правда і вони побачили хто кого зможе перемогти.

А в Силіції бій був жахливий; воїни, передчуваючи смак поразки, намагалися отримати перемогу, але так виявилось, що Ентелл переміг, бо, очевидно, був сильнішим. Троянці та Еней глузували з Дареса за те, що той дуже силою своєю вихвалявся, а в бою програв. За перемогу у двобої, Еней подарував Ентеллу монету, а сам, не вдовольнившись побаченням, звелів привести на арену ведмедів, щоб вони танцювали та звеселяли людей.

Юнона в той час підійшла до Ірисі (прислужниця Юнони, посередник між людьми та богами) і сказала тій щось на вухо так, щоб не почули інші боги. Та одразу спустилася на землю, туди, де стояли човни троянців і всунулася між дівчат, що стерегли їх. Вони були дуже сердиті на чоловіків за те, що вони там гуляють і веселяться, а вони змушені стояти тут і голодувати. Ірися почала спокушати дівчат попалити човни і тоді їх чоловіки будуть змушені залишитися на цій землі, а від цього будуть більше часу приділяти своїм жінкам. Вони одразу ж почали кресати вогонь. Еней, побачивши ту пожежу, одразу наполохав усіх людей — почали гасити вогонь. Він так перекалявся, що почав проклинати всіх, кого згадав. І до Зевса звернувся, звинувачуючи його у тому, що він з Олімпа не дивиться на простих людей і не допоміг йому тоді, коли він найбільше потребував цієї допомоги – не зупинив страшну пожежу. Розлютився і на Нептуна, якому навіть і сили не довелося б застосовувати, щоб загасити пожежу. Люті слова кричав він і Плутону (бог підземного царства), і матері своїй Венері. Звернувся він до них з проханням погасити вогонь, коли одразу ж з неба полився дощ, що в мить пожежу зупинив.

Не знаючи що робити далі – чи то залишитися тут, чи продовжити шлях до Риму, Еней зібрав громаду та запитав у них поради. На що один із троянців на ім'я Охрім, якого всі вважали пройдисвітом, порадив йому піти лягти спати, а на ранок думки стануть більш ясними і тоді він зможе вирішити їх подальшу долю.

Еней послуухався його та пішов приліг; спочатку ворочався і не міг заснути, але згодом задрімав. Як тільки він стулив очі, перед ним з'явився його батько; він сказав,

що його послали боги передати сину послання: не журитися, зібрати всі свої човни і продовжити шлях до Риму, де його чекає щаслива доля. Але перед тим треба вклонитися Плутону, бо знає він добрий шлях до Риму. Дорогу в пекло буде легко знайти, треба пішки йти вперед. І коли буде син у підземному царстві, попросив зайти до нього у якійсь справі.

Прокинувшись від жаху, Еней одразу ж наказав збиратися у дорогу. Парубок пішов до Ацеста та попрощався з ним, подякував за гостинність, хліб та сіль. Налагодивши човни, троянці продовжили подорож.

Венера побачила, що вони знову плывуть морем, і одразу ж побігла до Нептуна; благала, щоб він забезпечив спокійне море та рятував їх від штормів. Вони посиділи, Нептун випив чарку і пообіцяв Енею щасливу дорогу, напустивши човнам попутний вітер.

Частина 3

Троянці продовжували плавання, проте не знали вони куди саме веде їх Еней. Одного дня побачили вони землю і пристали до неї. Це була Кумська земля; подорожуючі одразу ж перезнайомилися із місцевим населенням і знову почали святкувати та гуляти. Знову багато пили, ходили на вечорниці, грали в карти та веселилися, лише один Еней сидів сумний. Зажурився він, бо згадував про свій сон про батька, про Плутона та пекло, куди лежав йому шлях, що віднайти дорогу до Риму. Піднявся Еней та пішов, залишивши троянців гуляти, вперед, щоб може знайти когось, хто б вказав дорогу у підземне царство. Пройшовши дуже густий ліс, побачив він на галявині хитку хатину на курячій ніжці. Підійшов та став кликати хазяїна будинку. На його слова вийшла дуже стара, беззуба, горбата бабка, яка заговорила до нього, сказавши, що давно на нього вже чекала і навіть боялася, що він не прийде. Еней запитав як звати її. Та відповіла, що ім'я її Сивілла, вона Кумська відьма, жінка-пророчиця, допомагає людям, вміє замовляти, знімати прокльони, вміє ворожити. Сивілла запросила його у капицю, щоб він помолився Фебові, а якщо він дасть золота трохи, то вони йому і дорогу в пекло зможуть показати.

Еней зайшов, почав молитися, і чим далі, тим відьмі ставало гірше – її почало трясти, бідолашна впала на землю, билася, а коли хлопець закінчив молитву, передала вона слова богів з Олімпу, що ще чекають на нього та троянців випробування, бо Юнона не може заспокоїтись і бажає зашкодити йому, але після цього буде Еней в Римі володарювати, маючи щасливу долю. Енея ці слова не задовільнили і він попросив Сивіллу провести його до батька в пекло. Стара вказала йому дорогу в ліс, де знайде він особливе дерево, від якого треба відламати гілку, бо без неї залишить він в пеклі і душу, і тіло. А як зломить він гілля, треба одразу тікати і не озиратись, бо будуть благи його голоси, але це приведе до загибелі. Сказавши це, Сивілла десь зникла, а Еней залишився один. Одразу пішов у густий ліс шукати це дерево і все йому ввижалися чудні голоси. Тут очі його щось засліпило і в мить опинився під кислицею [яблуня]; зірвавши гілку, чимдуж став тікати.

Прибігши до троянців, велів зібрати худобу та принести її у жертву Плутону та

інших богам пекла. Коли з'явилася Сивілла, наказала вона Енею покинути троянців та збиратися у дорогу до батька, взявши торбину з їжею. Йшли Еней з Сивіллою до пекла, а дійшовши до гори, вскочили в якусь нору, що вела на вулицю до підземного царства. Тут жили Дрімота та її сестра Зівота, потім Смерть, ще далі чума, війна, голод, холод, різні хвороби та інші біди, що спіткають людей на землі. Також тут зустріли вони злих мачух, свекрух, братів, сестер, зятів та тестів, злидні; нечесні та несправедливі представники різних професій, п'яниці, розпутниці та ледацюги. Еней від страху аж тремтів, а Сивілла спокійно вела його далі, де вони підійшли до річки Стікс, через яку перевізник Харон переправляв душі в саме пекло. Він дуже собою пишався і вважав свою роботу дуже поважною, бо на березі всі завжди ледь бійки не влаштовували, щоб на цей раз Харон перевіз їх, бо він кожного разу сам обирав кого посадить у свій маленький човен. Йдучи до переправи, Еней зустрів свого керманича Палінура, що жалівся на долю свою, бо перевізник не бере його у свій човен. Але Сивілла не дала довго говорити. Відвела Енея до Харона, якому розказала з ким та з якою метою прибула вона до пекла. Перевізчик одразу погодився і перевіз їх двох, а за роботу свою взяв півалтина та вказав дорогу далі. Пройшовши повз триголового пса, якому Сивілла кинула хліба, що від відволікся від них, вони побачили страшну картину, де в казанах кипіла смола, а в них сиділи грішники:

"Панів за те там мордовали
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали
І ставили їх за скотів".

Брехуни там лизали розпечені сковорідки, чоловіки, яким жінки зраджували, сиділи з рогами та заплученими очима в кип'ячих казанах, а батьки, що не вчили своїх дітей, кипіли в нафті, жадібним людям чорти вливали розпечене срібло в рот.

Відійшовши трохи далі, Еней побачив жіночу муку, де пеклися дівчата легкої поведінки, зрадниці, відьми, жінки, що розбивали чужі сім'ї і залишали дітей без батька, вбивці.

Еней зустрів свою Дідону і почав до неї женихатись, шкодуючи, що вона сама вкоротила собі віку. Ласкаві слова говорив їй, але вона різко відмовила йому. Сивілла покликала Енея, сказавши, що нема чого стояти довго язиком чесати. Продовжили вони шлях і по дорозі зустріли багато знайомих душ; з усіма віталися і обіймалися. Зустрів він тут також багато воїнів-троянців. Йшли вони далі, поки не побачили хатини та царський будинок Плутона. Пішли до господаря підземного царства з дарами, а особливо до його Прозерпини, щоб віднести їй золоту гілку, якою вона так марила. Еней став розпитувати Сивіллу чому він досі за всю дорогу ще не бачив свого батька: ні серед грішних, ні у Плутона, на що вона відповіла, що Анхіз за походженням божої крові і може жити там, де захоче. Забралися вони на гору і стали звідти виглядати батька Енея. А в цей час Анхіз був унизу і коли випадково подивився на гору, побачив там свого сина і від радості не відчував землі під ногами. Підбіг та почав розпитувати його про все. Запросив до себе, а там сиділи ворожки, що намішали якихось трав та

розказали Енею його долю: мав він стати могутнім правителем, побудувати в Римі своє царство і буде його рід дуже багатим та величним:

"Енею годі вже журитись,
Од його має розплодитись
Великий і завзятий рід;
Всім світом буде управляти,
По всіх усядах воювати,
Підверне всіх собі під спід".

Попрощався Еней із своїм батьком і разом з Сивіллою втікли вони назад. Повернувся хлопець на землю до троянців, побачив, що вони всі спати лягли і сам заснув.

Частина 4

За те, що Сивілла допомогла йому з дорогою у пекло, заплатив Еней їй 12 шагів і вони попрощалися. Зібрав він своїх троянців і продовжили плавання. Спочатку море було спокійне, але потім почалася буря. Перелякалися всі, але згодом вітер зупинився і всі полягали спати. Тільки задрімали, як прокинулися від крику поромщика, який репетував, що плывуть вони біля острова, де править цариця Цирцея; людей вона дуже не любила і перетворювала їх на звірів, проте минути острів троянці ніяк не могли. Подумали і вирішили помолитися Еолу, щоб він зібрав вітри і розвернув їх човни в інший бік. Він послухав троянців і змінив напрямлення човнів, всі аж повеселішали, що біду оминули.

Пливли вони далі, коли Еней побачив русло річки Тібр (річка, на якій стоїть Рим), яка була "Зевсом обіщана" і велів гребти швидше. Спустившись на землю, одразу почали роботу – будувати міста. Еней сказав:

"Моя тут воля,
І кілька оком скинеш поля,
Скрізь геть настрою городів".

Земля це була латинська, а на ній правив дуже жадібний цар Латин, у якого була дружина Амата та дуже вродлива та молода дочка Лавинія (Лавися), до якої багато хлопців женихалися, щоб у придане їй отримати грошей багато, а потім і півцарства відхопити. Матір Лавинії мріяла посватати дочку з царем на ім'я Турн, що правив у сусідньому царстві, бо теж був гарний та багатий.

Вже всі чекали сватання молодих, коли на латинську землю прибув Еней. Троянці пішли роздивлятися землю, де тепер мали жити та будувати своє царство, а повернувшись, доповіли Енею, що люди тут говорять якоюсь незрозумілою мовою. Тоді хлопець велів купити латинські абетки і вже через тиждень троянці володіли латиною:

"Енея звали Енеусом,
Уже не паном — домінусом,
Себе ж то звали — троянус".

Еней обрав десяток троянців, що найкраще вивчили латину і відправив їх з візитом до царя Латина з подарунками та хлібом-сіллю. Той, побачивши послів, одразу наказав

прибирати царський будинок та влаштувати бенкет на честь гостей. Троянці передали царю та його сім'ї подарунки – чоботи-скороходи, скатертину-самобранку та килим-самольот. Латин зрадив таким дарам і запросив Енея до себе у гості, передавши йому через троянців теж подарунки. Радо прийнявши Енея та його громаду, Латин ледь зятем його не називав і мріяв стати з ним ріднею.

В цей час Ірися, прислужниця Юнони, доповіла їй як радо приймають Енея латинці і діло йде вже до весілля. Вона дуже розлютилася і попросила Плутона прислати їй фурію Тезифону, щоб зруйнувати спокійне життя хлопця. Коли та з'явилася, богиня наказала їй перетворити весілля на похорон і пролити кров троянську.

Спустилася Тезифона на землю і напустила жалю на серце Амати, що та стала ніби сама не своя, проклинала і чоловіка свого і саму себе. Потім пішла до Турна і навіяла йому сон, ніби Лавися зрадила його з Енеєм, зняла каблучку і взагалі забула про свого коханого. Прокинувся і вже не розрізняв сон з реальністю, написав листа Енею, де викликав його на поєдинок, а царю Латину оголосив війну. Фурія була рада, що все йде як вона планувала і продовжила свою справу. На одному хуторі жила ненька Амати – була дуже лютою жінкою, але часто відправляла Латину та його сім'ї дари, за це він за неї вступався. І був у неї її улюблений цуцик, який завжди її веселив і розважав. Тезифона навіяла троянцям щось і вони, полюючи у лісі, натравили своїх гончих на бідне цуценя – ті його і вбили. Розлютилася жінка не на жарт і вирішила спалити всі курені, де жили трояни, а Енея заколоти. Зібрала народ і повела його за собою. Тут якраз гінець приніс листа Латину від Турна, де викликав його на бій, коли цар подивився у вікно і побачив розгніваних латинців, що кричали:

"Війна! Війна! против троянців,
Ми всіх Енеевих поганців
Поб'єм — іскореним їх род".

Латин був не схильний воювати і намагався врозумити свій народ, що на те, щоб вести війну, потрібні гроші, армія, провіант, зброя, але все марно. Вельможі тільки стали налаштовувати народ проти царя. Весь народ почав готувати боєприпаси, брали участь у підготовці і старі, і молоді, і чоловіки, і жінки. Турн також посилає гінців до правителів сусідніх царств, що вони допомогли прогнати троянців з їх землі. Троянці теж готувались до війни.

Частина 5

Еней дуже переживав за цю війну, бо передчував гибель свою та свого війська. Прогулюючись берегом, він, засмучений такими думками, приліг і заснув. Бачив він сон, де перед ним стояв дід старий, який дав йому пораду покластися на богів і, прокинувшись, одразу помолитися їм, проте:

"Єднаково ж сам не плошайся,
З аркадянами побратайся,
Вони латинцям вороги".

Еней прокинувся, звелів готувати два човна та посадити туди троянців. Юноні в жертву приніс тридцять поросят, щоб задобрити її і звільнити свій похід від

неприємностей і вплив до аркадського царя Евандра, бо хотів домовитися з ним про підтримку у війні.

Коли вони прибули, їх зустрів син Евандра – Паллант, який, дізнавшись мету візита, став Енея обіймати та радо провів його до батька. Кошовий троянець розповів, що потребує допомоги від аркадян, щоб звестися у бійці з Турном, що допікає і йому, і його людям. Евандр вислухав і погодився надати троянцям війська, провіанту та навіть трохи грошей. Всі почали святкувати, троянці пили та женихалися до аркадянок, а на ранок мали вирушати у дорогу.

В цей час Венера прийшла до свого чоловіка Вулкана (бог вогню та представник ковальської справи) і попросила його змайструвати для її синочка таку зброю, щоб його ніхто не міг перемогти. Його жінка так його зачарувала, що він погодився і одразу ж став працювати.

На ранок військо Енея прокинулося і стали збирати в дорогу провіант, зброю та гроші, що дав їм Евандр, а сам цар давав настанови сину своєму Палланту, якого назначив начальником війська аркадців. Говорив він служити Енею та набиратися досвіду та розуму, а самого кошового троянців попросив наглядати за ним і порадив завітати до лідійців, бо вони також підуть за нагоди в бій проти Турна.

В першу ніч, коли стали вояки табором, приснилася Енею його матір Венера, яка показала йому дивовижну зброю, з якою в бою нічого не страшно. На щиту були зображені богатирі (Котигорох, Дем'ян, Іван-царевич, Кухарчич) та видатні лицарські подвиги.

Юнона з Олімпа бачила, що перемога може бути на стороні троянців і послала Ірисю до Турна, щоб та на нього навіяла щось і він пролив кров ворожу. Ірися спустилася з неба і наговорила йому образ, що нічого він не вартий, що сидить без діла і що не хист йому встояти у боротьбі з Енеєм. Сказала, що в цей час Еней у плаванні – збирає по сусідніх царствах собі військо в допомогу, а він сидить без діла. Турн розлютився і, зібравши народ, пішов у наступ проти троянців. Вони чекали повернення Енея у фортеці, а побачивши Турна з військом, зачинилися там і стали чекати штурму, готуючи різний захист від навали. Турн почав кричати та викликати троянців на бій, проте з фортеці ніхто ні слова не сказав, на що він дуже розсердився і велів розпалити багаття і спалити всі троянські човни. Дим від вогню дійшов аж до Олімпа і Венера, злякавшись за долю сина, миттю побігла до Цібелли [матір всіх богів] і стала її благати, щоб вона вплинула на Зевса і змусила його вплинути на ситуацію. Цібелла приїхала до Зевса і стала просити, щоб він змилювався над Енеєм та не дав згоріти флоту, тим самим провчити Турна та його військо. Він своєю силою обернув човни троянців на сирени, а рутульці, побачивши таке, від страху розбіглися в різні сторони, а Турн залишився один. Він намагався переконати, що боги навпаки хотіли допомогти їм, потопивши ті кораблі, що їм не вдалося спалити, але його ніхто не слухав.

Троянці міцно обороняли фортецю, а у таборі Турна всю ніч було тихо. На головній башті фортеці стояли двоє молодих військових – Евріал та Низ. І хоча були не троянського походження, свою справу виконували вірно. Низ запропонував піти у стан

рутульців і "насадити сотню на ніж", бо сплять вони міцно після перепою і ніхто його навіть не почує. Евріал сказав, що свого товариша та земляка одного не залишить і піде з ним разом, але Низ відповів, що у того є мати, про яку треба піклуватися, і так ризикувати йому ні до чого. Інша справа він – сирота, Еней же йому як батько. Але Евріал все ж таки вмовив піти разом, нагадавши, що коли вони прийшли на службу, то записяглися Енею віддати життя, якщо знадобиться. Так і вирішили; пішли вони до ратуші і розказали троянцям свій план, попросивши у них дозволу. Коли всі погодилися, направилися Евріал та Низ у рутульський табір і почали різати всіх ворогів без розбору. Повертаючись у фортецю, хлопців спіткала невдача, бо були вони оточені латинцями. Низу вдалося втікти і забратися на дерево, а Евріал був схоплений. І хоча Низ намагався врятувати свого друга, вони обидва загинули.

Коли на світанку Турн побачив ту трагедію, що сталася вночі, він став думати про новий бій як помсту за нічний візит троянців. Після першої невдалої спроби здобути фортецю, рутульці перед самим валом настромили голови Евріала та Низа на щогли. У фортеці одразу ж пройшла чутка про смерть таких хоробрих воїнів. Рутульці почали наступати все більше і все ж таки зруйнували браму, але троянцям вдалося закласти пролом. Бій продовжувався далі, а далекий родич Турна Ремул почав викрикувати грубі слова в сторону троянців і Іул Енейович – начальник троянців в обороні, взяв камінець і кинув Ремулу просто в лоба; це трохи підняло дух троян.

Серед троянців служили два брати – Битіас та Пандар, які стояли біля воріт і, відчиняючи їх, заманювали рутульці у пастку. Коли Турн побачив це, то вбив Битіаса і покликав допомогу. Побачивши смерть брата, хлопець зачинив ворота, але Турн уже пробрався у фортецю. Почалася бійка, в якій Пандар майже переміг, але тут з'явилася Юнона і допомогла Турну, прикривши його від каменю собою. Тоді Турн вбиває і Пандара. Відчуваючи підтримку богині, він і рутульці починають бити троян, які намагаються втікти і покинути фортецю, але начальник артилерії підбадьорив їх словами, що вони мужній народ і не мають ніколи ховатися від бою; тоді троянці накинулися на Турна, але той відступив до річки Тібр і втік, стрибнувши у воду.

Частина 6

Розлючений Зевс починає сваритися на богинь за те, що вони у свої міжусобиці втягують простих смертних і змушують їх воювати один проти одного. Сердитий володар неба кричав, що вижене їх з неба, відправить в божевільню або ще гірше:

"Пошлю вас в Запорізьку Січ;

Там ваших каверз не вважають

Жінок там на тютюн міняють,

Вдень п'яні сплять, а крадуть вніч".

Зевс пообіцяв, що тих богів, які втрутаються у хід війни, позбавить їх чинів. Венера стала благати свого батька врятувати троянський народ, нагадуючи, що вирушили вони у цю далеку подорож через Зевса, що пророкував Енею побудувати своє царство у Римі. Юнона почала кричати на неї та на чоловіка свого, казала, що ніякий з нього повелитель, якщо не може встояти проти слів благання Венери і стала лаяти її

грізними словами. Богині ледь не влаштували бійку, але втрутився Зевс і наказав заспокоїтися і не втручатися в бій між Енеєм і Турном.

У цю ніч Еней з троянцями та аркадянами вже наближався до берега, де стояв табір Турна і намагався придумати спосіб, що перемогти рутульців. Замислившись над цим, він глянув у воду і побачив дівчину, яка розповіла, що вона – це обернений на мавку човен, який намагався спалити Турн походу Енея за допомогою. Розказала все, що сталося за його відсутності і те, що врятував їх Зевс. Мавки допомогли човнам швидше дістатися берега і на вже на ранок Еней побачив своє військо в облозі. Він пішов у наступ, молячись всім богам Олімпа та обіцяючи Турну скору смерть, а троянці, побачивши, що їх князь спішить на допомогу, і самі стали вбивати рутульців. Розпочалася справжня битва. Паллант теж проявляв себе як хоробрий воїн і всіх, хто намагався боротися з новачком, відправляв на той світ, але у двобої з Турном поклав своє життя. Той, отримавши перемогу, посадив тіло на коня і відправив його у табір троянців. Аркадійці дуже плакали за своїм повелителем і проклинали вбивцю. Еней дуже розлютився і став одержимий ідеєю власноруч відплатити Турну за смерть молодого хлопця. Направо і наліво розкидав він тіла рутульців, думаючи лише про помсту.

На олімпі Зевс поглядав на війну і намагався всіма силами налагодити відносини із своєю дружиною. Юнона хитрощами змусила його зберегти життя Турну, щоб "він міг з батьком повідатися і перед смертю попрощатися". Вона спустилася з неба на поле битви і, обернувшись Енеєм, прийшла до Турна і стала глузувати з нього. Турн побіг за марою, але наздогнати його не вдавалося. Побачив, що Еней забіг у байдак, і сам туди вскочив, але Юнона обернулася на зозулю і полетіла, а він залишився серед моря і був змушений пливти до батька.

Еней тим часом продовжував битву і полягло від його рук чимало рутульський ватажків, а з приходом ночі ледь стояв на ногах від алкоголю, бо троянці святкували майбутню перемогу. Зібравши громаду, Еней звелів всім разом поховати всіх загиблих, а тіло Палланта відправити до батька. Троянець з почестями провів тіло у дорогу, а повернувшись у фортецю, зустрів латинських послів, що просили віддати тіла їх воїнів, щоб можна було придати їх землі. Еней сказав, що він віддасть, бо не хоче навіть з ними воювати, в нього лише один ворог – Турн. Він вважає, що рутульці даремно вмирають на цій війні і її хід має вирішити поєдинок один на один. Латинці вподобали цю ідею і пообіцяли переказати її Латину.

Було проголошено перемир'я і в цей час ворожі народи ніби братами стали один одному – разом ремонтували місто та ховали загиблих. В цей час повернулися послі від хана Діюмида, що переконував, що Еней дуже гарний хлопець, сміливий та відважний і проти нього краще не воювати:

"Не ворог я царю Латину,
Но чту Анхизову дитину
І не піду против його".

Латин вирішив віддати Енею частину своєї землі і таким кроком укласти мир серед

народів. А лицар Дрансес, що був Турну лютим ворогом, запропонував провести останній двобій між Турном та Енеєм та віддати останньому Лавинію за жінку. Дрансес став глузувати з Турна з натяком на те, щоб останній пішов на бій з князем троянців і той змушений був погодитись. А поки йшли ці перемовини, троянці готувалися до штурму латинського міста. Знову розпочалася битва між народами.

Амата переконує свого чоловіка не віддавати свою дочку заміж за Турна, бо така воля богів, але насправді вона сама закохана у нього. Через це вона благає його не вступати у поєдинок з Енеєм, бо він може загинути там, але Турн все одно викликає ворога на двобій. Той погоджується і на наступний день всі готують арену, моляться богам Олімпу та займають місця, щоб бачити кінець війни.

Юнона, відчуваючи, що цей бій принесе Турну смерть, звертається до його сестри Ютурни, яка була мавкою, щоб вона втрутилася і не дала брату накласти головою. Вона робить так, що до початку вирішального бою воїн-латин пускає стрілу, що вбиває одного з аркадійців, і через це знову розпочинається бійка. Еней намагався вгамувати свій народ, але отримує стрілу в ногу і змушений заховатися в намет. Венера побачила як боляче її синочку і нарвала трав цілющих, щоб вилікувати поранену ногу. Біль одразу вщухла і Еней зміг продовжити боротьбу — став шукати Турна, щоб покінчити з війною, але хитра Ютурна все робила так, керуючи кіньми Турна, щоб троянець не міг знайти її брата.

Роздратований Еней веде своє військо на облогу латинського міста. Троянці обстрілюють його стрілами і воно починає палати у вогні. Амата подивилася у вікно і побачили пожежу; подумала жінка, що її коханий Турн загинув у бою і з горя наклала на себе руки. Коли ж Турн дізнається про смерть цариці, то нарешті погоджується вийти з Енеєм на двобій. Під час поєдинку на смерть, троянець вибиває у супротивника шаблю з рук, але знову сестра допомогла і подала йому палаш (клинок).

Зевс побачив це і став кричати на Юнону, говорячи, що:

"Уже ж вістимо всім богам:

Еней в Олімпі буде з нами

Живитись тими ж пирогами,

Які кажу пекти я вам".

Юнона вибачилася і погодилася на перемогу Енея за умови, що латинський народ збереже навечно свою мову, віру та звичаї. Зевс підтримав її прохання і відправив сестру Турна назад у воду, щоб ніхто не заважав справедливості двобою. Після того, як Юнона відвернулася від рутульця, він втратив ту свою минулу силу, а Еней, скористався моментом і вже хотів вбити ворога, але той, передчуваючи скору смерть, просить троянця тіло своє після загибелі відправити батьку, бо залишиться він зовсім один. Еней вже хотів змилюватися над рутульцем, але побачив на ньому обладунки Палланта, весь оскажених і вбив Турна:

"Душа рутульська полетіла

До пекла, хоть і не хотіла,

К пану Плутону на бенкет.

Живе хто в світі необачно,
Тому нігде не буде смачно,
А більш, коли і совість жметь".